БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЯ

Отделен отпечатък

Боян Мирчев

СПОМЕНИ НА АРГИР МАНАСИЕВ ЗА УЧАСТИЕТО МУ В РЕВОЛЮЦИОННОТО ДВИЖЕНИЕ В МАКЕДОНИЯ ПО ВРЕМЕ НА ИЛИНДЕНСКОТО ВЪСТАНИЕ И СЛЕД НЕГО

ИЗВЕСТИЯ НА ИНСТИТУТА ЗА ИСТОРИЯ, КНИГА 8

BULLETIN DE L' INSTITUT D'E HISTOIRE, TOME 8

СОФИЯ * 1960

ИЗДАНИЕ НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

МАТЕРИАЛИ

СПОМЕНИ НА АРГИР МАНАСИЕВ ЗА УЧАСТИЕТО МУ В РЕВОЛЮЦИОННОТО ДВИЖЕНИЕ В МАКЕДОНИЯ ПО ВРЕМЕ НА ИЛИНДЕНСКОТО ВЪСТАНИЕ И СЛЕД НЕГО

Боян Мирчев

Предлаганите спомени на Аргир Наков Манасиев са продължение на обнародваните вече спомени за революционната му дейност до Илинденското въстание. Те хвърлят светлина върху важни моменти от народоосвободителното движение в Македония и са характерни със своята точност и предметност. В тях се предават и епизоди от първите дни на Илинденското въстание в Гевгелийско, които са хубаво допълнение към спомените на друг заслужил революционер на Гевгелийския край — Сава Михайлов.

В спомените си Манасиев изяснява една скръбна страница в македонското народоосвободително движение — гибелта на Кръстьо Асенов, сразен вероломно, когато бил така необходим на разбунилите се народни маси. Интерес представляват и сведенията за провала на андартската дейност в Гевгелийския край, която при успех би довела до печалните последици, до които се стигнало в някои революционни околии на Македония (Кумановско, Прилепско и Велешко).

Преустановил активната си нелегална дейност през 1906 г., Аргир Манасиев продължил отблизо да следи освободителните движения в Македония. Хуриетът от 1908 г. го заварва в свободна България. Наскоро след това той се завръща в Македония, гдето населението на град Гевгели му устройва радушно посрещане. Впоследствие Аргир Манасиев се отдава на старата си учителска професия.

Едно от ценните качества на Манасиев, което го издигало до висотата на най-заслужилите дейци в македонското народоосвободително движение, било умението да се справя успешно при твърде малко жертви с най-трудни задачи по време на революционната си дейност. Именно на неговия такт и умение се дължи обстоятелството, че по време на тежките дни, последвали в Македония по време на обезоръжителната акция през 1910 г., проведена от младотурците, в Гевгелийския край не били предадени, нито пък открити пушки и друго оръжие, нито пък някой бил арестуван. Това се дължи на обстоятелството, че Манасиев още на времето бил

успял да завърже връзки с някои от офицерите-албанци от жандармерията.

Спомените на Аргир Манасиев изобщо са ценен мемоарен извор за историята на народоосвободителното движение в Македония. Ето защо по-долу поместваме тяхното продължение и завършъка им.[1]

*

Дейността ни през 1902—1903 г. се състоеше предимно във въоръжаване на населението. Доставяха се гръцки пушки от турци-контрабандисти, а периодически се доставяше оръжие и от Централния комитет, което на пратки от по 10—20 товара през Кукушко и Гевгелийско се изпращаше за Тиквеш и Велес. Кукушката и гевгелийската чета конвоираха оръжието. Въпреки усилията за въоръжаване големи успехи не бяха постигнати, понеже трябваше да чакаме контрабандисти да ни доставят оръжие, а те пренасяха само по няколко пушки. И така Илинденското въстание завари Гевгелийска околия слабо въоръжена.[2]

През ноември 1902 г. в нашия район пристигнаха Сава Михайлов,[3] родом от с. Мачуково, Гевгелийско, и Кръстьо Асенов, племенник на Хаджи Димитър. Те дойдоха с чета и голямо количество бойни и взривни материали. Част от материалите бяха за Енидже-вардарско, където ги пренесохме през една нощ с четири коня. Над с. Нъте срещнахме помаци, които караха няколко товара солена риба, малки лепариди. (В Мъглен по жътва консумират тези рибки, потопени в оцет.) Помаците бяха четирима и за да прикрием пренасянето на оръжието, бяхме принудени да ги премахнем. Избихме ги в една местност и поръчахме на ръководителя на едно от близките села да се погрижи за заравянето им, а конете подкарахме с нас. След това ги предадохме на ръководителите на селата Църна река и Баровица.

След като се снабдихме с достатъчно количество динамит, понеже не разполагахме с необходимия брой бомби, и като видяхме ефекта на пълните с динамит шишета, снабдихме момчетата вместо с бомби с по 1—2 шишета, напълнени с динамит. За да не се счупят шишетата още при хвърлянето им, преди експлозията, обвивахме ги с тенекия или с въже. От пълните с динамит шишета не се очакваше ефектът на бомбите, но те даваха много по-силен трясък, който много плашеше турците.

---

[1] Вж. Известия на Института за българска история, т. VII, 1957, стр. 347—375.

[2] Значително количество пушки „кримки", станали негодни за българската армия, бяха закупени в България от търговци на оръжие и част от тях бяха прехвърлени в крайграничните райони на Македония. Организирани бяха покупки и направо от Гърция. Градовете Охрид и Струга до въстанието (1903) бяха станали важни доставчици на пушки „Гра" от Елбасан (Албания). В началото на 1903 г. гръцки контрабандисти-лодкари започнаха да пренасят по море пушки от гръцката граница до устието на р. Вардар, където са били приемани от членове на комитета.

[3] Сава Михайлов, чиито заслуги като легален деец в Горноджумайско (дн. Благоевградско) са особено големи, след отвличането на мисионерката Мис Стон и последвалата го афера става нелегален. Вж. за него ИИБИ, т. VII, 1957, стр. 361.

След пристигането на Савата (Михайлов) и Кръстьо Асенов започнахме усилено да се готвим за въстание. Кръстьо Асенов, след като престоя известно време в Гевгелийско, замина за Кукушко, а Савата остана с четата си в Гевгелийско, където действувахме заедно.

В началото на 1903 г. получихме инструкции как да се действува през въстанието, което бе определено да избухне, ако се не лъжа, на 1 май, но поради неподготвеност бе отложено за Илинден.

Бомбеният атентат в Солун предизвика арести[1] на видни българи и младежи в целия Солунски окръг и в четите забягнаха попъргавите момчета. Тогава получих молби за постъпване в четата не само на младежи от селата, но и на девици от гр. Гевгели. Съветвах ги да останат по местата си, защото не възнамерявахме да дигнем повсеместно въстание, тъй като Солунският революционен окръг[2] не бе подготвен, а щяхме да водим партизанска борба. Моята чета се увеличи на 60 души от забягнали младежи, а тази на Савата — на около 25 души.

От май (1903) до обявяването на въстанието по всички села и градове се забелязваше оживление и подготовка за посрещане на великия ден — въстанието. Ежедневно от селата и от града идваха при нас десетки младежи с желание да постъпят в четата, но по липса на оръжие ние ги връщахме.

В навечерието на Илинден трите чети — Савовата, Иванчовата (на Иванчо Карасулията) и моята — се събрахме над с. Лубница, Гевгелийско, за да обмислим как да обявим въстание. Разпратихме окръжни по селата, с които съобщавахме, че Илинден е определен за въстание, и обяснявахме причините, поради които нашата околия не ще вземе активно участие, т. е. да въстане масово. Причината бе, както казах, липсата на оръжие. Наредено бе населението да действува както досега — прикрито да подпомага четите и да изпълнява нарежданията им, а четите от своя страна да водят партизанска борба.

На самия Илинден трите чети денуваха в едно дере над с. Моим, Гевгелийско. Приготвихме динамит, за да разрушим железопътната линия и станцията Гевгели. Но от изпратените през деня в Гевгели куриери узнахме, че нападението на станцията ще е трудно, защото

---

[1] В един доклад от 4 сефер 1321 г. (19 април 1903 г.) на Високата порта до императорската канцелария се съобщава между другото и следното за арестите:

„. . . Той (главният инспектор на румелийските вилаети — Хилми паша—б. м.) съобщава, че арестуваните около триста души българи трябва да се изпратят някъде в Анадола . . ."

„Понеже Високата порта не може да гледа спокойно на българските безчинства (солунските атентати — б. м.), да се изберат най-опасните, около сто души, от тристата, за които главният инспектор на вилаетите донася, и да се изпратят в Триполи или Мосул . . ."

„Съветът дава тая препоръка, обаче във всеки случай най-справедливото решение ще бъде онова, което благоволи да заповяда Н. И. Султанът." (Документи за Българската история. София, 1942, док. 352, стр. 202. За солунските атентати вж. пак там, док. № 343, 344, 345 и 346.)

[2] Революционната територия на Македония и Одринско била разделена на четири окръга: I — Солунски, II — Битолски, III — Скопски и IV — Одрински.

от няколко дни тя бе охранявана от две роти аскер. Вместо да нападнем станцията, бомбардирахме един от мостовете по жп. линия на 600—700 м северно от гарата между Гевгели и Мързенци. Мостът, макар и неголям, бе важен и разрушаването му щеше да прекъсне за няколко дни движението по жп. линия.

Вечерта на самия Илинден трите чети се отправихме за жп. линията, като минахме покрай гевгелийските казарми. Аскерът същата вечер даваше вечеринка в чест на Хилми паша,[1] който беше пристигнал в Гевгели. Приближихме железопътната линия, разпределихме мончетата на около 300 м от моста към гарата, като преди това раздадохме на всеки четник по калъп динамит, който при даден знак трябваше да бъде поставен под релсите и възпламенен. По този начин за половин час мостът бе разрушен. Музиката, която свиреше в казармата, заглъхна. На другия ден узнахме, че Хилми паша още същата вечер отпътувал с дрезина за Солун.

Това бе първата акция, с която дадохме сигнал за въстанието. След акцията се прибрахме в с. Серменин, където се снабдихме с взривни материали, които бяхме складирали там. След това ние със Сава Михайлов взехме с нас десетина четници, оставихме другарите в с. Серменин при Иванчовата чета и заминахме за с. Смоквица, Гевгелийско, където възнамерявахме да бомбардираме някои от смесените влакове. Поставихме на един от завоите на жп. линия динамит и при преминаването на влака възпламенихме адска машина от 300 м разстояние. Целейки обаче експлозията да стане при минаване на локомотива, четникът, който трябваше да даде сигнал за възпламеняване на динамита, закъсня и експлозията стана по средата на влаковата композиция, така че пострада само един от вагоните.

Прибрахме се отново в с. Серменин. След няколкодневна почивка ни повикаха в помощ на кукушката чета, която бе обградена в Аржанския гьол.[2] Тогава с четата си при нас бе Атанас Раднян-

---

[1] През ноември 1902 г. бе публикувано султанско ираде, с което на населението в Македония и Одринско се даваха обещания за законност и пълноправие и се учредяваше инспекторат за трите македонски вилаета. Инспекторският пост бе поверен на Хилми паша. Впоследствие той се прояви като вероломен, хитър и голям враг на всичко българско.

[2] Народоосвободителните борби в Македония са свързани и с някои от нейните езера. Най-прославеното между тях — Ениджевардарското (Аржанското) езеро или Гьолът, както го наричало местното население — вече не съществува, тъй като през 1939 г. то бе пресушено и превърнато в работна земя. До 1897 г. Аржанското езеро се посещавало предимно от рибари. Там имало десетки колиби, изградени както наколните жилища. Павле Граматиков Койниковски от с. Койниково, Ениджевардарско (за него вж. ИИБИ, т. 7, 1957, стр. 371, 372), построил през 1898 г. върху колове сред тръстиките на езерото колиба за прикриване и отбрана. Апостол Петков Терзиев още преди въстанието превърнал Гьола в убежище на своята чета, като увеличил броя на колибите.

Особено значение Гьолът добил след Илинденското въстание, където намерили убежище войводи и чети от близките околии. Там се изпращали на лекуване ранени и болни четници. В Гьола се довеждали за съдене престъпници, от Гьола се предприемали и нападателни акции. Броят на колибите, изградени в блатото, достигнал 12. В това число не влизали колибите, предназначени за складове. Най-просторна и солидна била колибата „Корчуфка", наречена от турците „Джамлъ колибаси" (колиба с прозорци), която била 60 кв. м и имала открита тераса от стотина метра.

ски, а Иванчо Карасулията беше заминал към Ениджевардарско, за да се срещне с Апостол. Щом получихме това съобщение, пока-нихме Атанас Раднянски да ни придружи, но той отказа да слезе в полето. „По-добре вържете ме в чувал — каза той, — отколкото да сторя това.“ Оставихме го с няколко момчета в с. Серменин, а двете чети — моята и тази на Савата, — заминахме за с. Моим, а оттам за с. Шльопинци, Гевгелийско, където щяхме да чакаме ку-риери от селата Баялци и Мачуково, за да ни преведат през Вар-дара. През деня получихме съобщение, че отделение от кукушката чета успяло да си пробие път и излезе от обсадата. Те искаха да им изпратим куриери, за да преминат Вардар и дойдат при нас. Срещ-нахме се в с. Моим, откъдето след вечеря заминахме заедно за с. Луб-ница. Отказахме се от намерението да помогнем на останалите дру-гари от кукушката чета, защото узнахме, че те се опитали да про-бият обсадата на аскера откъм с. Аматово, и допуснахме, че и те са се спасили. Тази група се състоеше от 35—40 души и бе под на-чалството на Тино Панов Калински. Останахме няколко дни на по-чивка около с. Койнско и с. Серменин, тъй като те в Гьола бяха гладували доста време и козето месо беше им подействувало зле — всички страдаха от стомашно разстройство.

Решихме със Савата да бомбардираме т. нар. „Стена“, която се издига при Демиркапия над жп. линия. Акцията трябваше да изпълним при преминаване на някои от военните влакове. След като оставихме момчетата в Клисурския балкан, тримата — аз, Савата и Дино Филев, четник от Савовата чета — отидохме да огледаме мя-стото, където щяхме да извършим атентата. Съставихме план за действие и отново се върнахме при другарите. По пътя срещнахме селяни от с. Клисура, на които поръчахме да кажат на ръководи-теля да изнесе няколко товара хляб и сирене, като посочихме и мя-стото, където трябваше да бъде донесена храната. Клисурци ми-наваха за най-неблагонадеждни жители на Тиквешко и бяхме убе-дени, че вместо хляб ще доведат аскер. Поради това се отбихме на около 2 км в посока на с. Петрово от мястото, където бяхме по-ръчали да ни донесат хляб.

И действително на другия ден преди обед аскер започна да заема височината над нас. Понеже местността, където се намирахме, бе неудобна за сражение, решихме със Савата да отбегнем сраже-нието. Височините бяха заети от турците, а ние останахме на ниско и можеха да ни избият до един. Но някои от по-възрастните чет-ници казаха: „Да дадем сражение, па каквото и да става.“ Както аз, така и Савата изтъкнахме последиците от такова едно сражение, но като видяхме, че те настояват, и за да не бъдем обвинени в мало-душие, се съгласихме да дадем сражение. Разпределихме момчетата на позиции, на бойни редове, като около 10 души от тях, които бяха без пушки, поставихме на по-безопасни места. Бяхме около 120 души. Тук бяха и кукушани.

Аржанското блато според А. Иширков имало пространство 15,3 кв. км. Вж. Васил Кънчов. Орохидрография на Македония. Списание на Българското книжовно д-во, София, 1894, стр. 197, бел. 81.

Започна сражението и понеже местността бе гориста, не мина много време и турците успяха да се доближат до окопите на група от Савовата чета и не след дълга съпротива успяха да нахълтат в тях, където започва ръкопашен бой и всички момчета, на брой 8, биват избити. По това време обикалях боевата линия и бях дошъл до мястото, където се сражаваха. Изведнаж пред мен изскочиха арнаути, които извикаха да се „теслима“.[1] Разбрах положението и бързо се върнах назад, за да кажа на останалите момчета да се оттеглим. Но от четниците не можах да намеря никого. Не ми оставаше друго, освен да ги търся.

Опасявах се да хвана пътя, който води за с. Петрово, и затова почнах да се катеря по една височина, по един много стръмен хълм, и се надявах, че там турците не са поставили засада, а и не допусках, че на такова място човек въобще ще може да се покатери. Колко съм се катерил нагоре, не зная, но по едно време седнах да почина и въпреки пушечните гърмежи съм заспал. Колко съм спал, не зная, но когато се събудих, станах и продължих да се движа към върха на хълма. Като стигнах на върха, видях, че там нямаше войска.

Спуснах се надолу и излязох на пътека вън от засадата. Пих вода от едно поточе и се оттеглих от пътеката навътре в една горичка и запуших цигара. По едно време забелязах, че към мене се движи човек. Насочих бинокъла си и разпознах Савата. Щом се приближи, дадохме си знак и той дойде при мен. И Савата бе останал самичък. Събрахме се двамата. Сега къде да дирим момчетата? Предполагахме, че са се отправили към Петрово. Пушечните гърмежи продължаваха да се чуват, но и самите турци не знаеха какво обстрелват. Мястото, където се намирахме със Савата, бе вън от обсадата, защото тук е трябвало гевгелийската потеря да постави засада, която още не бе пристигнала.

На път за с. Петрово, до пътя Миравци—Клисура, намерихме мандра при чобанина, на която се отбихме за малко. Започнаха да лаят кучета и забелязахме, че пристига аскерът от Гевгели в помощ по всяка вероятност на аскера, който водеше сражението. Оставихме яденето и през едни царевици се оттеглихме бързо зад един баир и поехме за с. Петрово. След доста лутане намерихме петровския път и по дирите разбрахме, че момчетата са минали по този път за към с. Петрово. Недалеч от мястото, където излязохме на пътя, срещнахме четите и веднага се отправихме за с. Петрово, където наредихме селяните да изнесат храна за два дни, а ние, без да се бавим, потеглихме за бивака, който се намираше над селото.

Щом пристигнахме в бивака, разпитахме кои от другарите липсват. Оказа се, че липсваха 10 души: 8 от четата на Савата и 2-ма от моята чета. Това бе броят на жертвите от сражението. За четника Димитър Динев (Хаджийката), родом от Гевгели, другарите казаха, че бил ранен тежко в двата бута и след като го носили известно време, го оставили в една зеленика (храст зелен зиме и лете, от който правехме хубави лъжици. Той расте нагъсто, така че цяла чета

[1] Предай се!

да влезе в куп в зеленика, не може да бъде открита). Димитър Динев се укрил в зелениките и аскерът не могъл да го открие, въпреки че го търсили два дни. След това Динев се добрал до мандрата, където се бяхме отбили и ние със Савата, а оттам овчари го пренесли в с. Петрово. Тук той бил превързан от селяните и отведен в с. Серменин, където благодарение грижите на Петър Попов, пункътов на селото, Хаджийката можал да се изцери.

В бивака през нощта почина един момък от кукушката чета. Той започна да охка и като го запитах какво му е, каза, че бил ранен. Накарах да го съблекат, за да видим раната, която се оказа малка, подкожна, съвсем безопасна. Но въпреки това момъкът през нощта почина от пукване на жлъчка. Дали смъртта бе последвала от умора, или пък от обилно пиене на вода — това не можа да се установи. Наредихме на селяните да го погребат. С него броят на жертвите нарасна на 11 убити и 3-ма ранени.

Гевгелийската и тиквешката потеря се движеха по дирите ни, но щом навлязохме в Кожух планина, те преустановиха преследването. След като поотпочинахме около селата Серменин и Конско, получихме съобщение, че Кръстьо Асенов се упътил към нас, но вместо Асенов пристигнаха двама куриери и Ана Малешевска,[1] от които узнахме трагедията, която се бе случила с Кръстьо Асенов. Ана Малешевска е дъщеря на Никола Малешевски.[2] Нека разкажем и самата случка.

Кръстьо Асенов, след като излязъл с около 300 души от Гьола, се прибрал в с. Корнишор, Кукушко, при Апостол войвода.[3] Ана Малешевска била също в четата. Асенов, може би питаейки известни чувства към нея, заявил на Апостол и другарите, че преди да предприеме акция в Ениджевардарско, желае да се венчае с Ана, след което ще я изпрати по канал в България. В църквата на с. Корнишор било осветено знамето на кукушката чета и станала венчавката. След венчавката сред четниците се появило брожение против Кръстьо Асенов. Той се обърнал към негодуващите си другари и заявил да си изберат друг войвода, а той щял да замине при Савата и Аргир в Гевгелийско. На тръгване от кукушката чета се отделили две момчета да придружат Кръстьо Асенов и Ана Малешевска. Впоследствие узнахме, че на тях било възложено от груповия началник Гоне Бегинин из пътя да убият Кръстьо Асенов. И когато седнали в балкана, за да почиват, едно от момчетата стреляло върху Асенов и го убил, след това обърнало пушката, за да убие Малешевска, но другарят му го възпрял. Впоследствие при разглеждане на обстоятелствата, при които било извършено убийството, другарят на убиеца бе помилван.

---

[1] Ана Малешевска, дъщеря на Никола Малешевски, учителка през 1903 г. в Кукуш, известна революционерка.

[2] Никола Малешевски, близък другар и съратник на Гоце Делчев. Той завеждал пункта на организацията в Дупница (дн. Станке Димитров), който на времето бил от голямо значение за македонското народоосвободително движение.

[3] За сражението на четата на Кръстьо Асенов в Аржанския гьол вж. Т. Влахов. Родният град на Смирненски (Кратък исторически очерк за град Кукуш през XIX и началото на XX в.). ИИБЛ, кн. IV, 1956, стр. 119—120.

Няколко дни след пристигането на Ана Малешевска дойдоха и другите групи от Асеновата чета, на брой около 300 души. Ние тогава бяхме в местността Въшливата Аргирова дупка, наричана още Малка яребица. (Там отиваха да се пощат.) След пристигането на четата четниците бяха арестувани, макар на брой да бяха повече от нас. Казахме им, че арестът им ще продължи до разследване на убийството. Разследването продължи през целия ден и нощта. Бяха разпитани почти всички групови началници — на брой 30 души. От разпита обаче не можа да се установи кой бе внушил убийството. Поради това отговорен държахме само физическия убиец. Написа се смъртна присъда, която трябваше да бъде подписана от груповите началници на кукушката чета. Пръв сложи подпис върху присъдата Гоне Бегинин и докато я поднесем на другите групови началници за подпис, той с 30—40 четници се откъснал от четата и заминал в направление на с. Серменин, а оттам по канал за България. След това се установи, че убийството било извършено по нареждане на този, който пръв подписа смъртната присъда. Присъдата бе изпълнена само над онзи, който бе стрелял върху Кръстьо Асенов,[1] а другият бе помилван. Подир Гоне Бегинин изпратихме потери и се взе решение да бъде съден от комитета в България.

Без групата на Гоне Бегинин[2] четата наброяваше около 200 души. Трайко Йотов, един от помощниците на Кръстьо Асенов, се бе отделил, когато Асенов се упътил за среща с нас. Убийството било организирано от Гоне Бегинин, който искал да вземе мястото му и да стане войвода.

Кукушките момчета, които дойдоха при нас, трябваше да разпределим между двете чети — моята и на Савата. Последният отказа категорично да вземе някои от тях, така че всички останаха в моята чета. По това време Апостол и Иванчо Карасулията се бяха ударили с аскер в местността Гъндач, Паяк планина. Тогава ние се намирахме в местността Гюрова глава, Лесковския балкан, и се бяхме добре укрепили. Искахме да предизвикаме турците да ни нападнат и затова бяхме минирали някои места около чуката, на която се намирахме. Поръчахме на лесковци, след като донесат хляб, да съобщят на турците в с. Нъте, че насила сме ги заставили да сторят това. Нътенският мюдюр, като узнал това, поискал помощ не само от Гевгели, но и от Воден.

[1] Антон Страшимиров писа за Кръстьо Асенов следното: „Какъв беше сестреникът на Хаджи Димитра — какъв беше Кръстьо Асенов? Ние, съвременниците, които лично го познаваме, дигаме ръце... то не бе човек, а чудо... Духът на Хаджи Димитра, магията на Панайот Хитов, крилете на Филип Тотя и безмерната жажда за подвиг у легионите борци за свобода от Балкана до Пинд: ето кое всичко бе набрано в широките гърди на младия рус и с ястребски сини очи титан — Кръстьо Асенов." (Вж. Революционен лист, год. I, бр. 5 от 27. X. 1904, и ИИБИ, т. VII, 1957, стр. 361.)

[2] Гоне Бегинин — в миналото харамия, впоследствие той бил приобщен към македонското народоосвободително движение от големия македонски революционер Михаил Апостолов Попето. По неизвестни причини Гоне Бегинин можал да избегне извън Македония наказанието за организираното от него убийство на Кръстьо Асенов. Той се настанил в Перник (дн. Димитрово), където се отдал на търговия. Гоне Бегинин доживял до дълбока старост.

Останахме да чакаме в продължение на два дни. Получихме обаче съобщение, че Апостол и Иванчо били открити, и потеглихме, за да им се притечем на помощ, но срещнахме четници и куриери от с. Ливада, от които узнахме, че четата успяла да си пробие път и излезе от обсадата. Върнахме се обратно в Гюрова глава, където прекарахме още един ден в очакване да дойде аскер и ни нападне, а на другия ден се отправихме за местността Бешбунар, където се подготвихме за сражение, защото предполагахме, че ще бъдем открити и нападнати от аскер. На Гюрова глава аскерът ни заобиколи от всички страни и откри огън. Боят продължи през целия ден. Привечер си пробихме път и на излизане от обсадата дадохме жертва един другар от Апостоловата чета, ранен с куршум в стомаха.

Отправихме се за Кожух планина и първата ни грижа бе да снабдим с облекло момчетата от кукушката чета, по-голяма част от които бяха с летни дрехи. В с. Конско Савата се отдели от нас и замина за с. Серменин, а оттам за България. Това стана, ако не се лъжа, през септември 1903 г. Ние с кукушката чета останахме да обикаляме селата и най-голямата ни грижа бе, както вече казах, да снабдим четниците с облекло. Главното ни свърталище бе с. Конско. Тъй като за 300 четници мъчно можеше да се намери хляб, наредихме селата Хумата, Серменин и Конско да донесат по няколко товара царевично брашно и да го складират във воденицата на с. Конско, откъдето щяха да ни носят според нуждите. Жителите на с. Ливада се занимаваха със скотовъдство и селото бе богато с чорапи, шаяци, ямболии,[1] кепета и др., че докато облечем по-голямата част от четниците с топло облекло, движехме се все около с. Ливада.

Един ден с 15—20 души по-избрани момчета се откъснах от моята чета, която оставих под началството на Павле Гоце Нисторов, родом от с. Крецово. Той бе един от тримата подвойводи на Кръстьо Асенов. Другите двама бяха — Трайко Йотов и Гоне Бегинин. Гоце Нисторов бе великан по ръст. Отделихме се от четата и заминахме за с. Ошине, където трябваше да накажем един шпионин. Преди да влезем в селото, отбихме се в манастира близо до селото. Тук узнахме, че шпионинът същия ден заминал за Солун, и ние трябваше да се върнем обратно при четата.

По това време в манастира дойде селянин на име Ташко Кюпа от с. Бериславци (влашко село). Той бе първенец в селото и минаваше за доверено лице на организацията. Ташко със сълзи ни замоли да отидем в с. Бериславци и премахнем Исим бег, родом от с. Нъте. Това село отстои около 3 км от с. Бериславци. Бегът е тероризирал селото и намислил да задигне жената на един от селяните. Дадохме съгласието си да премахнем бега, но при условие, ако ни окаже прием за ден-два в неговата или пък друга къща в селото, докато скроим план за премахване на бега.

Още същата нощ заминахме за селото, което се намира под самия манастир. Из пътя се уговорихме да отидем и нападнем конака, в който живееше Исим бег, без да се отбиваме в селото. Но

[1] Влашки дълговлакнести вълнени черги.

като дойдохме до конака, забелязахме, че това бе сграда, която можеше да се защищава от всички страни, та трудно ще бъде да се нападне. През същата нощ у бега се бяха събрали на гости десетина аскерлии и за да не се дават излишни жертви, решихме да преденуваме в селото и при удобен момент да премахнем бега.

През същата вечер с неколцина от другарите останахме в къщата на близкия приятел на Исим бег — Въчо, влах, чиято дъщеря бегът се канел да задигне и потурчи. Група другари останаха в жилището на Кюпа. Бях уверен, че Исим бег ще дойде през деня в дома на влаха и без много шум ще го заловим и унищожим. По молба на Въчо решихме да напуснем къщата му и отидохме в жилището на неговия брат, която бе до нея, понеже ни се каза, че през деня щял да дойде да пие кафето си Исим бег, та да не бъдем случайно открити. Бегът имал навик всеки ден да посещава къщата на брат му, за да пие кафе.

И така преместихме се в жилището на брата на Въчо, което се свързваше чрез вратица с Въчовата къща. На другия ден при изгрев слънце у Въчо дойде Исим бег. Бяхме наредили Трайко Мечев, един великан от кукушката чета, родом от с. Мораpци, Кукушко, да се преоблече във влашки дрехи и да влезе през вратицата в къщата заедно с братовите деца, да поздрави Исим бег и още с поздрава да го хване здраво с ръце, аз заедно с другарите да го нападнем и унищожим, като влезем през външната врата и го намушкаме с щикове, така че да не се вдига много шум.

При опита обаче на Трайко да влезе през вратицата тя се оказала заключена. Току-що бяхме излезли в двора, дойде Трайко и ни съобщи това. Казах му бързо да влезе през външната врата, да хване бега, а ние ще дойдем и ще го убием, без да се стреля по него. Бегът като чул вик, веднага се хванал за револвера, но Трайко успял да го хване за ръцете. Щом влязох в стаята, бегът ме позна и нададе страшен вик. Забих щика в гърдите му и го убих.

Исим бег бе същият, който като свидетел ме спаси при разследването по убийството на д-р Кивриниди в Гевгели.[1] Бяхме, така да кажа, достове, но налагаше се да бъде премахнат. След като убихме Исим бег, трупа му сложихме в чувал и пак се прибрахме в къщата, в която бяхме на квартира. След няколко часа неговите сеймени започнаха да го търсят. Предполагах, че така ще стане, и бях поставил един от другарите да наблюдава, като му поясних, че ако някой от хората на бега го потърси, той да го пусне да влезе в квартирата, за да можем и него да унищожим. Но четникът, поставен на пост да следи, се оказа недостатъчно подготвен и когато един от сеймените дошъл да дири бега, стрелял с пушката си още щом се появил в двора и така бяхме открити и принудени да напуснем селото. При изстрела сеймепът бе ранен в ръката.

След станалото изпратих братовия син на Въчо да съобщи на другарите, настанени по други квартири, да се присъединят към нас. Не ни оставаше друг път за изтегляне освен този към селата Ошине и Лесково. Излязохме от селото и хванахме пътя

[1] За д-р Кивриниди вж. ИИБИ, т. 7, 1957, стр. 356.

за височината към с. Бериславци, която се намира близо до с. Ошине. За да стигнем дотам, трябваше да минем през дере и благодарение на него избягнахме среща с войска, която се движеше покрай дола по една пътека. Аскерът идеше от с. Ошине за с. Бериславци, вероятно известен за убийството. След около два часа път стигнахме чуката. Аскерът ни забеляза, че заемаме позиции, но понеже времето бе напреднало (беше 9—10 часа ала турка, т. е. 4—5 часа по европейски, летен ден), турците не се решиха да ни нападнат. Трупа на убития турчин бяхме оставили в къщата.

През нощта се оттеглихме към Кожух планина. На другия ден останахме да денуваме в местността Петровия камък. Имаше голямо раздвижване на войски, но успяхме да се укрием. От чуката през нощта изпратихме куриери да повикат останалите другари, които бяха в с. Ливада. На Петровия камък останахме през целия ден, като наблюдавахме движението на аскера и пак се прибрахме в стария бивак при Чере . . . в балкана на с. Койнско.

Както споменах вече, близо 200 души от кукушката чета нямаха здрави дрехи, кепета, нито перелини, та голяма грижа имахме да ги снабдим с облекло. Докато успеем да сторим това, снабдявахме ги с овча или козя кожа, за да им служи за наметало, та като заколехме добитък, почваше се борба кой да вземе кожата. С прехраната бяхме ударили нашироко — в Кожух планина имаше много овце и всеки ден колехме по 40—50 глави.

Зимата бе настъпила и в началото на ноември 1903 г. беше паднал първият сняг. По желание на мнозина от другарите трябваше да се готвим за път за България, понеже трудно бе зимуване на голяма чета. След като посетихме отново влашките села и се снабдихме с по някоя ямболия и горна дреха, отправихме се за полето, като от с. Моин през Сехово в една нощ преминахме Вардар и стигнахме в с. Смол. Селото броеше 20—25 къщи и не оставихме жилище, в което да няма на квартира по десетина четници. От с. Смол през с. Богданци заминахме за Струмишко.

В с. Костурино заварихме куриери от Струмица и Дойран. Градският комитет на Дойран бе изпратил около 20 чифта горни дрехи — панталони, куртки и перелини, а и от Струмица ни бяха изпратили дрехи и така успяхме, ако не всички, то по-голямата част от другарите да снабдим със здраво облекло. От с. Костурино, Струмишко, се отправихме за с. Куклиш. На излизане от това село някои от груповите началници на моята и на кукушката чета узнали, че груповият началник Дельо Калъчев (той бе от нашата чета, но се движеше по десния бряг на Вардара около селата Богданци, Фурка, Стояково и др.) бил задигнал от селски каси пари и чорбаджиите поискаха Калъчев да бъде обискиран. При обиска обаче не бе намерено нищо. След това на Калъчев се дадоха наставления и го оставихме да се върне в Гевгелийско с 5—6 души другари. Отсам Вардара бе останала група под водителството на Тодор Иванов Серменски.

Стигнахме в с. Нивичани, Струмишко, където оставихме по-голямата част от оръжието, което предадохме на дядо Атанас Ничички, и с около 50—60 пушки заминахме за България. Димитър

поп Стаматов,[1] родом от Солун, изяви желание да остане при дядо Атанас. По-късно той стана войвода на Малешевска околия и ако не се лъжа, загина в началото на 1904 г. от върховистки чети. От с. Нивичани през Малешевско (Малешевския балкан), с. Лешко, Горноджумайско, преминахме границата при с. Лисия, Горноджумайско, стъпихме на българска територия и се озовахме в с. Църварица, Кюстендилско. В Кюстендил четата бе разформирована, а четниците изпратихме на групи в София, където повече от тях бяха настанени по лагерите.

*

След като се прибрахме в София, предадохме на Задграничното представителство на организацията доклади за нашата дейност в околията. Малко време след пристигането ни в София Задграничното представителство устрои събрание на войводите, които по това време се намираха там.[2] В събранието взеха участие Христо Чернопеев, Яне Сандански, Сава Михайлов; имаше войводи от Битолско, Щипско и от другаде. Освен членовете на Задграничното представителство на събранието присъствуваше и членът на Централния комитет Христо поп Коцов.[3]

След като бе обявено въстанието в Гевгелийско, от Централния комитет се получи нареждане, с което се предписваше следното: тъй като френският консул в Солун не считал, че в Македония има революция, въпреки че в Битолско са били опожарени много села и избито голям брой от населението, и за да му се докаже, че в Битолско има въстание, нареждаше се да нападнем и извършим клане в селата Горничевец (?) и Пърдейца. След такава акция от наша страна турците щели да окървавят Вардарската долина и по този начин френският консул щял да се убеди, че в Македония действително има въстание. Естествено ние не изпълнихме това нареждане, а отговорихме, че „ако някой от Централния комитет може да поеме отговорност и изпълни такава задача, ние ще му предадем ръководството на нашите чети". Нареждането получихме през юли 1903 г. То носеше подписа на Христо поп Коцов.

След отказа ни да изпълним това нареждане срещу мен и Савата (Михайлов) била издадена смъртна присъда, която трябвало да изпълни Трайко Йотов, кукушки войвода. Един ден Трайко

[1] Димитър поп Стаматов е син на поп Стамат Танчев, член на Централния комитет (вж. ИИБИ, т. 7, 1957, стр. 370), който след като завършва Солунската гимназия, става известен като смел терорист и четник.

[2] Задграничното представителство организирало заседания, които продължили няколко седмици. В заседанията взели участие намиращите се тогава в София войводи, окръжни и околийски ръководители и др. На тия заседания не били вземани решения, а се разменяли само мисли по въпроси, които вълнували тогава дейците. По-подробно вж. у Хр. Силянов. Освободителните борби на Македония. Т. II, 1943, стр. 57, 58 и др.

[3] Христо Матов (За своята революционна дейност. Лични бележки, 1928, стр. 29) пише за него: „Тогава така популярно бе поради затворите и името на Хр. Коцов."

Йотов дойде при нас и ни предаде присъдата, за да я прочетем. След това по Трайко Йотов ние изпратихме на Христо поп Коцов нашия отговор и го наругахме.

На събранието, свикано от Задграничното представителство, зададохме въпрос на Христо поп Коцов — кое го е накарало да издава смъртна присъда срещу мен и Савата. Той не можа да отговори и бе наруган от всички присъствуващи, а ние го заплюхме.

Трябваше да помислим за положението в Македония и за подхващане отново на организационната дейност. Още през март и април 1904 г. много чети бяха вече в районите си. През април същата година 15—20 другари през Кюстендил, Кочанско, Плачковица, с. Нивичани стигнахме в Гевгелийско. Гевгелийската чета обикаляше и Дойранско. В с. Балинци се осведомихме за положението в двете околии — Гевгелийската и Дойранската. След нашето заминаване по селата се появили гръцки агенти, които искали да образуват групи в услуга на гръцките чети. Тези чети имаха задача да се борят срещу нашата организация и да принуждават населението да признае патриаршията. Те се надяваха да успеят в това, тъй като Илинденското въстание донесе за по-голяма част от селата разочарование. По нареждане на Хилми паша гръцките чети намираха закрила и съдействие както от турската власт, така от турското население.[1]

Наши работници съобщили на Тодор Серменски, че в с. Гърчища на няколко пъти била забелязана гръцка чета. Серменски отишъл в селото и опожарил къщата, в която живеела гръцката учителка, понеже му съобщили, че там се укривала гръцка чета. Но после се установило, че в селото не е дохождала гръцка чета, а само гръцки куриер. Учителката и един селянин-гъркоманин бяха станали жертва на пламъците на горящата къща.[2]

От с. Балинци отидохме в с. Гърчище, където узнахме, че гръцката революционна организация имала за база с. Крондирци (Килиндир). Това село е на няколко километра от Дойран, но се числеше към Кукушката околия. Гръцките чети бяха успели със съдействие на турците да открият канала за Струмица, който минаваше през с. Богданци и турските села.

---

[1] Кому са служили гръцките чети, това може да се види и от данните, които намираме в някои турски официални документи. Така напр. в една телеграма (от 7. III. 1905 г.) на главния инспектор на вилаетите Хюсеин Хилми паша до Великото везирство, отнасяща се до подсъдността на действията на гръцките чети в Македония, между другото се казва: „Деянията на гръцките чети, ако и да са противозаконни и да подлежат на наказание, но понеже тия чети се сражават само с българските (чети — б. м.), а когато се срещнат с редовната войска, се предават, без да употребяват оръжие, тяхното съдене бе предоставено на обикновените съдилища. . .

Преди няколко дни цивилните агенти ме запитаха за причините, поради които гръцките четници се съдят от обикновените съдилища. Отговорих им, че те не могат да се сравнят с българските чети, защото техните деяния не са насочени срещу държавата, а целта им е да се бранят от злодеянията на българските чети. . .“ (Документи за българската история. Т. IV, София, 1942, док. 447, стр. 255. Вж. пак там, док. 444, стр. 253, док. 446, стр. 254—255).

[2] Вж. Хр. Силянов. Освободителните борби на Македония. Т. II, София, 1943, стр. 203.

Заздравихме нишките на организацията и постегнахме редовете на селските чети. Селата тук не бяха пострадали от въстанието. Наредихме във всяко село да има нощни стражи и ако се появи гръцка чета, да я нападнат. Така запазихме селата от нападение на гръцките чети.

През същата година или в началото на 1905 г. стана преброяване на населението и то бе снабдено с нови нуфузи.[1] При преброяването борбата между българското население, гръцките агенти и турската власт бе голяма, защото властта искаше народността да се посочи в нуфузите като гръцка, а екзархистите — като патриаршисти, предполагайки, като ги накарат (екзархистите) да станат патриаршисти, ще се сложи край на нашата революционна дейност. Поради това при преброяването в много селища се стигна до побоища.

За да осигурим за четата скривалище, неколцина другари изпратихме в Аржанския гьол, за да приготвят колиба и за нас по модел на кукушката, която да побира 60—70 души. Селата покрай Вардар са полски и при предателство лесно можеше да бъде открита чета.

Започнахме да наказваме онези, които бяха изневерили на организацията. В с. Мачуково за шпионин минаваше Христо Рибаров. За неговото премахване отидохме в селото и скроихме план. Понеже в селото имаше доста арнаути и сеймени, които можеха да му се притекат на помощ, на мръкване десетина души заградихме беговия конак, за да дадем възможност на останалите другари да действуват по-свободно. Групата, която определихме да нападне къщата на шпионина, ръководеше Мито Думчев, родом от същото село. Те нападнаха къщата, но шпионинът успял да избяга и вместо него убили 23-годишния му син и двете му дъщери по на 18—20 години. Понеже това не влизаше в нашия план, Мито Думчев трябваше да бъде наказан, но по застъпничество на другарите му той бе само мъмрен. За избиването на момичетата Думчев се оправдаваше, че посегнал на тях, понеже блудствували с турци.

Когато се движехме по левия бряг на Вардар, където предстоеше борба не само с турци, но и с гръцки андарти, по селата Серменин, Конско и др., разположени покрай Кожух планина, обикаляше Иванчо Карасулията. След убийството в с. Мачуково трябваше да изпратя другари в с. Стояково, Гевгелийско, за да премахнат шпионина Христо Константинов, познат под името Ристенцето. Неизвестно по какви причини той бе започнал да издава организационни тайни на турците и по искане на селското ръководно тяло трябваше да бъде премахнат. С тази задача натоварихме четника Леонид[2] за-

[1] За нуфузите и преброяването на населението вж. подробния доклад на главния инспектор на румелийските вилаети Хюсеин Хилми паша до Високата порта от 6 реби-юл-ахър 1321 г. (19 юни 1903 г.). Документи за българската история. Т. IV, София, 1942, стр. 214 и 215.

[2] След като Аргир Манасиев напуснал Македония, в Гевгелийско той оставил две групи — едната под водителството на Леонид, родом от с. Мачуково, негов братовчед, а другата на Зафо, също родом от с. Мачуково. Леонид бил известен като храбър и безстрашен революционер и в продължение на три години бил четник.

едно с друг четник, родом от същото село, а ние се отправихме за с. Гявато. Още същата вечер шпионинът бе премахнат.

Село Гявато бе главна база на нашите действия по левия бряг на Вардар и каквато акция да предприемахме, прибирахме се в същото село. Заминахме за с. Гърчища, където свикахме селяните на общо събрание. Не си спомням каква случка бе станала, та трябваше да се дадат упътвания. В черквата, когато разговарях със селяни, трима от другарите, между които и четникът Гоно Янев от с. Смоквица, без мое знание се отлъчили от четата, преминали Вардара и се настанили в с. Смоквица. Още същата вечер изпратих куриери да им съобщят, че ги грози опасност да бъдат избити от Иванчовци. Така и стана. Те бяха заловени от Иванчовци, изтезавани и убити. Това се случи през ноември 1904 г.

Един ден ръководното тяло на с. Богданци ни съобщи, че гъркомани-първенци решили да заминат в Солун, за да се оплачат пред Хилми паша от действията на българските чети и да поискат закрила. Решихме да ги причакаме при с. Гявато, на връщане от Солун, да ги нападнем и избием в полето. Те бяха 5—6 души. След два дни узнахме, че хаджи Мито, първенец на с. Богданци, който бил начело на тази акция, отказал да замине за Солун. Но вместо да се завърне хаджи Мито, върна се Христо Керецевалиев, родом от с. Богданци, църковен певец в гръцката черква в Гевгели. Той бе заловен с няколко съселяни и сина му и доведен при нас. Решихме още същата вечер той да бъде убит, а сина му да приберем в четата и при благоприятен случай да го изпратим в България. На другаря, натоварен да извърши убийството, дадох писмо до каймакамина, което да постави върху трупа на убития. В писмото се съобщаваше, че Керецевалиев е убит от четата, понеже нарушил устава на революционната организация. На другия ден от Гевгели в селото пристигна войска и следовател, но никой от селяните не бе разпитан.

От с. Гявато отидохме в с. Стояково, откъдето изпратихме писмо до гръцкия главен учител в с. Богданци, като го заплашвахме със смърт, ако в 24 часа не напусне селото. Още същия ден учителят се обади с писмо, в което съобщаваше, че признава за българско населението в селото и насила бил заставен да учи децата на гръцки и че е готов да напусне селото, но по липса на средства не ще може да изпълни нашето искане и да спази срока. Той молеше срещу изпратения часовник да му дам половин лира. Вместо половин лира изпратих му една лира, която взех от селската каса. После узнахме, че същият учител бил осъден на смърт от гръцкия комитет [1] и убит в Солун, понеже напуснал селото.

Наскоро групата на Леонид била открита от турците при Гьоров дол, землище на с. Гърчище, и след бляскаво сражение, в което загинали няколко десетки турски войници, Леонид, свършвайки патроните си, се самоубил. Такава била и съдбата на Зафо, който бил отровен с коняк, а групата му унищожена при Асанбеговия гроб, недалеч от с. Стояково, Гевгелийско.

[1] Идеята за гръцка въоръжена акция в противовес на Македонската революционна организация се заражда сред македонските емигрантски организации в Атина (1897). Тя се обсъжда в кръжеца на Стефанос Драгумис, бивш министър, родом от гръцкото село Богоцко, Костурско. По-късно (1902) Драгумис със съдействие на артилерийския подпоручик Павлос Мелас полага основи на организация,

След заминаването на учителя гръцкото училище в с. Богданци се закри и гъркоманите започнаха да се черкуват в българската църква. След тази акция повече от половината гъркомани от с. Богданци останаха екзархисти. По-късно селската чета уби в същото село гръцкия андартин и войвода Миту Шарлаганджиев, гъркоманин, родом от с. Гърчище. С това донякъде бе парализирана дейността на гръцките андарти в този край.

През ноември 1902 г., ако се не лъжа, в с. Пальорци се срещнахме с кукушкия войвода Трайко Йотов и по негов почин се снабдихме с взривни материали и потеглихме за с. Владая, Дойранско, откъдето щяхме да следим движението на гръцките куриери в с. Крондирци. Трайко Йотов бе дошъл, за да нападнем конака на гърка Ариш, който бил свърталище на андарти, действуващи в Гевгелийско, Дойранско, Поройско, Струмишко и др. От с. Владая, след като денувахме в лозята на с. Крондирци, отправихме се за селото, като предварително определихме задача на всяка десетка. С Трайко Йотов и с по-голямата част от четниците обсадихме конака на Ариш, а другата десетка другари изпратихме да обсади хана в селото, където бе настанена войска. Група от 5—6 другари изпратихме да постави засада на гарата, а 4—5 души бяха определени за засада на аскера, който охраняваше моста на селото.

С влака от Серес пристигна гръцки четник с поща. На излизане от гарата другарите го заловиха и го поведоха към нас, но андартинът успял да избяга. Четниците стреляли и го наранили леко в крака. На изстрелите отговори и гръцката чета, която бе в конака на Ариш. Със залпове отговорихме и ние. Няколко залпа дадоха и другарите, които бяха обкръжили аскера. Създаде се тревога в селото и в района на гарата, а локомотивът нададе тревожни сигнали. Тъй като бяхме открити, не можахме да нападнем конака, оттеглихме се и още същата вечер се отправихме за Новоселци, на един час от с. Крондирци. Понеже предположихме, че ще последва голямо раздвижване на войска, решихме да денуваме в турските гробища на селото, които представляваха удобно място за сражение. През нощта от с. Крондирци се отправихме за Гьола, където останахме на почивка в продължение на няколко дни.

наречена „АМИНА“ (Отбрана), която си поставила задача „да защищава гърците срещу всякакви врагове“. Йон Драгумис бил впрочем не само пръв организатор на тайния гръцки комитет, но и пръв идеолог на въоръжената противобългарска акция в Македония.

През пролетта на 1903 г. офицерите Павлос Мелас, Г. Понтос и К. Мазаркис вербуват вече в Гърция андарти. Костурският гръцки владика Германос Каравангелис е първият, който се погрижва за андартска чета. В негово разположение се явява Вангел, гъркоманин от с. Сребрено, Костурско, бивш харамия, който с малка чета, съставена от негови роднини и съселяни-гъркомани, участвува заедно с аскера в преследването на българските четници, за което е бил осъден на смърт от организацията. Костурският гръцки владика Каравангелис и Йон Драгумис поискват от Гърция да бъдат изпратени 10 момчета, за да засилят четата на гъркоманина Вангел. През втората половина на юни 1903 г. поисканите момчета, всички критияни, въоръжени от Мелас и Понтос, са в Костурско при Вангел. Сега вече неговата чета нараства с гъркомани и потераджии на 24 души и се започват „наказателни“ акции със съдействието на турците срещу българите. Вж. Л. Т. Киселинчев. Гърците преди и след Илинденското въстание. Сб. Илинден, 1903—1922 г., София, 1922, стр. 84—93.

След като се разделихме с кукушката чета, навестихме селата, като в с. Гърчище оставихме един тежко болен. На другия ден рано сутринта дойдоха двама души и ни съобщиха, че гръцки андарти и турска милиция нападнали с. Мървинци и подкарали селяните към черквата. Веднага потеглихме към с. Мървинци, отдалечено на около час от нас. Щом излязохме извън селото, забелязахме дълга редица от хора и разпознахме андарти и турска милиция, които бяха подкарали селяни към местността Погана. След като те навлязоха в една долчинка, чу се залп, на който отговорих, а след мен дадоха залп и другарите. Благодарение на нашите изстрели гърците убиха 13 души селяни, като за останалите нямало време, защото трябвало да помислят за своето спасяване.

Ние се впуснахме да ги преследваме. С нас имаше и селяни от с. Гърчище. При гонитбата намерихме следи от кръв и захвърлени кепета. Впоследствие разбрахме, че четата била на гръцкия войвода Карапан, офицер от гръцката армия. При преследването ние бяхме ранили някои от гръцките андарти, които после били изпратени в Солун на лечение.[1] Това бе последната поява на гръцка чета в нашия край. При преследването щяхме да избием гръцките четници, но в гръб ни се явиха няколко роти турска войска и бяхме принудени да се оттеглим към с. Гърчище, където заехме една височина. Докато стигне до нас войската, настъпи здрач, а ние набързо се снабдихме с хляб и заминахме за селата Гявато и Смолени, като в последното село останахме да денуваме.

Към обед дойдоха селски куриери и съобщиха, че войска се движела откъм Гевгели за към с. Смолени. Току-що бяхме седнали да обядваме и веднага отидох да известя другарите от другата десетка да бъдат готови и да заемем веднага черквата. Останалите десетки се приготвиха и тръгнаха към черквата. Войската нахълта в селото и неколцина аскерлии започнаха да тичат подир нас. Открихме огън, няколко от тях се търколиха, а ние влязохме в черквата. Сражавахме се докъм 8 ч. вечерта. Валеше сняг и до края на сражението наваля близо две педи. Когато излязохме от обсадата, времето се проясни, облаците се разнесоха и огря месечина. Сега вече ние представлявахме за турците добър прицел.

Нямаше време за губене и трябваше да си пробием път и излезем от обръча. Въпреки моето нареждане да излезна пръв с неколцина от другарите, а след като пробием обръча, да ни последват и другите групи (бяхме около 21—22 души), онези, които трябваше да излязат последни от черквата, минаха първи обсадата, а ние останахме последни. В това сражение бе ранен в двата крака един от четниците, който поиска да го застрелям. Взех пушката му, хванахме го под ръка и го изнесохме далеч от мястото на сражението. Спряхме да починем при Аржанската река, 5—6 души другари останаха да пазят дирята ни. Двама души изпратихме в се-

[1] Полковник Леон Ламуш (Петнадесет години балканска история (1904—1918). София, 1930, стр. 36) във връзка с дейността на гръцките чети бележи: „. . . имаше случаи, при които в сражения с българските чети в Ениджевардарско андартите (гръцките комити) подпомагаха турската войска и техните ранени биваха лекувани във военни болници."

лото за коне, необходими за ранения и болния другар, оставени в с. Мървинци.

След излизането ни от обсадата по дирята ни се спуснала кавалерия, но тя била разпръсната от нашите другари, оставени в ариергард. По това време пристигна и четникът, изпратен в с. Спанчово за коне. След това с четирима от другарите се опитах да установя дали е чиста от аскер посоката при местността Св. Илия, където води пътят през с. Баялци за Аржанския гьол. Преди да тръгна, поръчах на момчетата да ни чакат, а в случай на нападение да се отправят за с. Драгомирци или за с. Пальорци. Щом наближих казаната местност (връх), срещу мен се дадоха няколко залпа и дочух говор, от който разбрах, че нападателите бяха арнаути. На залповете отговорихме и ние, след това се върнахме обратно, но останах изненадан, като не намерих никого от другарите. Като чули изстрелите, те веднага поели пътя за с. Драгомирци. Това ни постави в трудно положение, тъй като не знаехме кой път бяха хванали. Казах на другарите, че най-добре ще е да се отбием в Гьола и се укрием в тръстиката, защото в противен случай още на другия ден щяхме да бъдем открити. В моята чета имаше момчета от стара България, които за пръв път дохождаха по нашите места, и ако ни бяха открили, щяха да ги изловят като врабци.

Като вървяхме из тръстиката към Гьола, останахме изненадани, че сме стигнали до старата наша колиба, която бе сред самото езеро. За да достигнем до колибата, ние сме се движили по ледена, снежна покривка, без, разбира се, да подозираме това. Дълбочината на езерото тук достигаше 5—6 м. Останахме да денуваме в колибата. Това бе на 5 срещу 6 януари, срещу Богоявление 1905 г. Забелязахме, че войска се движи от три страни в посока към Гьола — от с. Аржин, към с. Калиново и към с. Драгомирци. Претърсиха около Гьола до обед и след това се оттеглиха. Предположихме, че другарите са заминали за с. Пальорци, и на мръкване се отправихме за там, където пристигнахме на другия ден. Тук заварихме добър прием в девическия манастир-сиропиталище.

След сражението при с. Смолени от Солун пристигнал полковник със задача да направи анкета и да установи защо в това сражение, станало в полето и продължило 8—10 часа, четниците не дали жертва. На път за с. Пальорци, понеже трябваше да минем през турско село, бяхме оставили диря, за което било донесено на полковника, който пристигнал в с. Пальорци два дни след нас с кавалерия и пехота. След като полковникът, придружен от двама офицери и един гъркоманин-шпионин, вероятно преводчик, пристигнали в селото, отправили се за манастира и поканили игуменката сестра Алоати, по народност италианка, да се яви при полковника, който й казал, че ще претърси манастира. Игуменката отговорила, че тя не ще позволи да се претърсва манастирът дотогава, докато не й бъде представена бележка от Ди Джиорджис паша,[1]

[1] Генерал Ди Джиорджис — италиански генерал, председател на комисията от чуждестранни офицери, предвидена по Мюрцщегските реформи от 1903 г. да реорганизира жандармерията на трите вилаета. Територията, върху която тряб-

италианец, началник на жандармерийския инспекториат при Хилми паша. Тя нямало да допусне да се обискират нито чифликът, нито манастирът, защото те били италиански поданици. Впоследствие полковникът се отказал от намерението си да обискира манастира, но пожелал да го разгледа. Игуменката го развела из стаите на манастира, като отминала тази, в която бяхме ние. След това войската си замина обратно за Гевгели.

Игуменката Алоати имаше брат на име Франческо, иконом на манастира, който живееше със семейството си там. Франческо, пък и игуменката ми се видяха тогава по-смели, отколкото някои от четниците.

Пожелахме да напуснем манастира, за да отидем из селата в Кукушка околия и да се осведомим за съдбата на нашите изгубени другари. Времето продължаваше да бъде лошо. Игуменката на манастира се противопостави на това наше желание, като ни казваше: „Почакайте да се пооправи времето и тогава напуснете манастира." И така ние престояхме в манастира цели 17 дни. След излизането ни от манастира войската отново дошла, но този път игуменката вече дала съгласие да бъде претърсен манастирът.

За една нощ стигнахме в с. Драгомирци, където узнахме, че другарите били в Гьола, като дирята от селото до Гьола заличили със селски говеда и овце. Още същия ден заминахме за нашата колиба в Гьола, където се събрахме всички другари.

Кукушани имаха колиба откъм тяхната страна, а ние — откъм гевгелийската страна. Аржанският Гьол[1] имаше около 20—25 км дължина и 5 км ширина. В Гьола останахме на почивка 15—20 дни. Хляб ни носеха селяните. Имахме си котли, ловяхме риба и я готвехме без масло — турим я в котлето, сварим я във вода, стане вкусна, посипем ѝ лимонтозу (лимонова киселина) и така я ядем.

Като починахме и след като раните на четника заздравяха, излязохме от Гьола, а болния другар оставихме в една от колибите, където по-късно починал. Отбихме се в с. Балци и оттук започнахме да навестяваме селата.

Получихме известие, че Лука Иванов[2] пристигнал с материали, и се отправихме за с. Гявато. Изпратихме куриери да го присрещнат и доведат при нас. Денувахме в с. Гявато, когато съобщиха,

---

вало да се извърши реорганизацията, била разделена на сектори, всеки от който бил поверен на един чуждестранен офицер. Австро-Унгария получила Скопския санджак, Солунския — Русия, Битолския — Италия, Драмския — Англия и Серския — Франция.

Ген. Ди Джиорджис починал през януари 1908 г. и бил заменен от френския бригаден генерал де Робилан.

Главният инспектор на вилаетите Хюсеин Хилми паша считал ген. Ди Джиорджис за лице, неприязнено настроено срещу Турция. В един свой доклад до Великото везирство, в който се давят сведения за поведението на чуждестранните офицери, се казва, че „покойният ди Джиорджио (sic) паша е зложелател и враг на Турция . . ." (Вж. Документи за българската история. Т. IV, 1942, док. 477, стр. 272.)

[1] Вж. бел. 2, стр. 326.

[2] Лука Иванов е родом от Панагюрище. През 1887 г. той завършил Военното училище в София и от 1900 г. станал активен деец в македонското народоосвободително движение. През Илинденското въстание той е воденски войвода. Загива на 13. IV. 1906 г.

че от с. Богданци и от Гевгели се упътила войска към с. Гявато. Наредихме Луката да натовари материалите, а ние да го прикрием в една бахча. Понеже с. Гявато е разположено под един хълм до Вардар, другарите, за да избягнат изненада от засада, се спуснаха във верига. Не бях изминал 5—6 крачки, когато турците откриха огън от засада и ние по един хълм слязохме в една черничева градина, където трябваше да срещнем Луката. На чуката зачела белязахме войска, която поставяше засади. Засадата бе поставена срещу нас, а друга — към с. Богданци.

Като видяхме това, ние се приготвихме да срещнем Луката, а след това да ударим задна диря и се върнем към селата Балинци и Браково. Но докато се върнем обратно, от другата страна на хълма се чуха залпове, дадени от войници по неколцина четници, изпратени от Луката да се осведомят дали сме на билото. Когато ние минахме покрай засадата, турците не откриха огън, но четниците на Луката се натъкнали на самата засада. При стрелбата бил ранен един от куриерите от с. Гявато на име Нако.

След пристигането на Луката същата нощ изпратихме четника Леонид с няколко момчета от с. Мачуково да уредят преминаването на Вардар с мачуковския кораб. Бяхме предадени, но своевременно можахме да забележим войската и така се спасихме от сигурна смърт. Корабари, маневрирайки с мачуковския кораб, щели малко време преди нас да се издавят, тъй като една от дъските на кораба била откъртена. Тогава ние бяхме 45 души и ако се бяхме качили в кораба, щяхме да погинем до един.

Щом забелязахме, че турците поставят засади, отправихме се за с. Балинци и Брайковци, Дойранско, като материалите оставихме вън от селото, и наредихме, в случай че бъдат открити, да се въоръжи с пушките милицията от селата Балинци, Брайковци и Гърчище и да нападне в гръб на аскера.

През деня не се случи нещо особено, а вечерта се отправихме за с. Николич, Дойранско. За една нощ преминахме р. Вардар, с. Баялци, с. Николич, после през с. Моларци, Кукушко, стигнахме в с. Драгомирци и влязохме в Гьола. Тук след почивка от 2—3 дни наредихме да ни бъде открит канал през Вардар. Така Луката заведе благополучно своята чета във Воденско, а ние се отправихме за селата Баялци и Мачуково, за да се осведомим за положението. След като обиколихме селата, бяхме принудени да се върнем отново в Гьола, защото в полето настъпи голямо раздвижване на войски. Сега вече турците започнаха да изпращат във всяко село по 50—100 войници.[1]

---

[1] Високата порта съобщава (на 7 шеввал 1322 г./1 декември 1904 г.) на султанската канцелария мерките, които частният министерски съвет препоръчва за успеха на борбата с четническото движение в Македония. „С телеграмата си главният инспектор на румелийските вилаети (Хюсеин Хилми паша — б. м.) донася, че ако подвижните войскови части (сиреч „авджи" и „нишанджи табури" — б. м.) се командуват от способни офицери, ще могат лесно да се справят с българските и гръцките четници. Поради това обаче, че новобранците сега се свиквали, техн подвижни отделения още не били образувани."

Един ден получихме известие, че Савата (Михайлов) и Апостол тръгнали за Македония. Узнахме, че те били проследени от самата граница, където палили свещи (sic). Какво са търсели, не ми е известно. Няколко дни преди да пристигнат в нашите места, турците поставиха засади около Гьола и по десния бряг на Вардар, където бяха корабите. С писмо ги известих за положението в Гевгелийско, като ги съветвах да минат през селата Николич, Моравци, Драгомирци, където бяхме минали с Луката. Неизвестно по какви съображения те минаха по друг канал — по гевгелийския — Гърчище—Гявато—Смол. Може би моето писмо да не им е било предадено.

На 1 март 1905 г. те бяха обсадени от войска и се почна сражение. Вместо да се окопаят и заемат позиции, двете чети се разделят — Апостол се отправя за с. Ореховица под с. Смол и достига до един връх, но не успява да се окопае на височината, а Савата останал северно от с. Смол и заел една от чуките в землището на с. Мачуково. След ожесточено сражение, което продължило през целия ден, четата на Савата била унищожена,[1] а Апостол, ранен в краката, успял да се спаси с двама от другарите. В това сражение загинаха около 40 четници и 2—3-ма куриери от с. Смол, между които и старият куриер Лефтер Вангов.

Апостол, ранен, успява да се укрие в една лисича дупка в местността Бачилото, а на мръкване, след като войската се оттеглила, се отбил в бачилото на гевгелийския скотовъдец Андрея, където намерил един момък от четата. Още през същата нощ овчарите на Андрея ги прехвърлили в с. Байловци, отстоящо на около един час разстояние от бачилото. В това село узнали, че там се прибрал и друг момък от Апостоловата чета. Той бил бледолик и за да не бъде открит в случай на обиск, ръководителят го облякъл в моминско дрехи. По-късно на тримата другари бил отворен канал за към Гьола.

Понеже сражението излязло благополучно за турците, още същата вечер те вдигнали засадите около Гьола, та на другия ден селяни можаха да доведат Апостол и придружаващите го другари в Гьола. Апостол бе леко ранен в стъпалото на крака и пристигна с патеричка. Тъй като нямахме лекарства, раната му промивахме с топла вода. След известно време тя зарасна.

„Съветът намира, че е необходимо страната да се раздели на райони и във всеки район да се постави по едно подвижно войсково отделение. Освен това да се съобщи на селските кметове и старейшини, че ще бъдат отговорни, ако не донесат навреме за явяването и действията на четите . . .“

„Освен това за преследване може да се употреби и жандармерия. По този начин, като работят всички фактори задружно, ще се постигнат добри резултати за усмиряване на страната . . .“ (Документи за българската история. Т. IV, София, 1942, стр. 249.)

[1] Сражението при с. Смол било едно от най-злополучните, но героични сражения след Илинденското въстание. След сражението султанът наградил с висок орден бригадния генерал в гр. Гевгели Едхем паша и повишил каймакамина на града. Повишени били също така в по-горен чин офицерите, взели участие в сражението. Войниците били наградени с по една лира, а на семействата на загиналите войници били отпуснати по десет лири. (Из доклада на А. Шопов, търговски агент в гр. Солун, № 441 от 8 март 1905 г.)

В Гьола престояхме около 20 дни. Турците започнаха да поставят около изходите му засади, особено след като узнаха, че Апостол е жив и че е успял да се прибере при мен. Докато бяхме с Апостол в Гьола, селяните можаха само веднаж да ни снабдят с хляб. След това в Гьола престана движението на рибари, понеже, както казах, войската беше засилила наблюдението си, предполагайки, че ние с Апостол сме там. Но благодарение че бяхме поръчали на селяните да донесат по няколко чувала царевично брашно, от което правехме и печехме на тръстиков огън пити, можахме да задоволим донякъде глада си. Риба ловяхме със специални капани, които представляваха кошници с по едно отверстие, направени от тръстика. Но за наше нещастие през последното ни пребиваване в Гьола не можахме да уловим никаква риба.

Най-после гладът ни принуди да излезем от Гьола дори с риск. Извадихме лодките, които бяхме потопили във водата близо до колибите, и излязохме на Демското скеле, Карасулско землище, където по една случайност не попаднахме на засада. Бяхме на четири лодки — 20—23-ма души. Времето бе ветровито и езерото бурно. В лодките заехме място по 4—5-ма души. След като излязохме на гореказания бряг, потопихме лодките отново във водата и се отправихме за с. Аматово. Между последното село и р. Вардар има непроходим лес, наричан Амадска нисия. Тук останахме да денуваме. Селяните ни донесоха месо и сготвена риба, а също и хляб в изобилие. Наредихме още същия ден привечер да бъде докарана нашата лодка, скрита във Вардара над с. Аматово, и още същата вечер преминахме на десния бряг на реката.

След това с усилен ход стигнахме в с. Черна река, Ениджевардарско, разположено в полите на Кожух планина. Тъй като Апостол поради раната си не можеше да се движи, а в четата имаше и слаби момчета, оставихме ги в с. Черна река, а с останалите другари заминах за Паяк планина и се настанихме в местността Налте, разположена между Купенското и Черноречкото землище. Към 4—5 ч. след пладне чухме детонации от бомби, но не можахме да определим посоката им. Чуха се и пушечни гърмежи. Разбрахме, че се води сражение, но къде, не можахме да установим; звукът дохождаше ту откъм с. Лесково, ту откъм с. Хумата, Гевгелийско.

Без да се бавим, решихме, макар и през деня, да се отправим за с. Лесково. Но из пътя щяхме да се натъкнем на войсково отделение, движещо се от гр. Гумендже за с. Ливада. Принудихме се да преустановим пътуването си и да продължим след мръкване. В с. Ливада влязохме предпазливо. Селото отстои на час и половина път от с. Лесково. Тук заварихме семейства, прибрали се по-рано в селото. Жителите на това село през зимата отиваха в Солунско и Ениджевардарско, където намираха повече трева за овцете. От тях узнахме, че през деня се водило сражение между войската и башибозук, от една страна, и Иванчовата чета,[1] от друга. Доколкото могли да узнаят, четата била напълно унищожена.

[1] Четата на Иванчо Оръжанов Карасулията.

Това стана на 21 март 1905 г., 20 дни след сражението на Савата и Апостол. През същата нощ при нас доведоха един от Иванчовите другари, ранен в пищяла и рамото от куршум на мартина. Момъкът ни разказа за хода на сражението.

На следния ден денувахме над с. Ливада и наблюдавахме движението на аскера на местосражението и обиските в с. Лесково. Привечер, когато отделение аскер се упъти за с. Ливада, ние напуснахме нашия бивак и се отправихме за с. Тудорич, където срещнахме група от Апостоловата чета, действуваща в района на Паяк планина — между селата Ливада, Тудорич, Бабян и Корнишор. Групата се състоеше от 5—6-има души начело със стария четник Христо Бабянски. В неговата чета бе и брат му Митре.

Пропуснах да кажа, че през 1902 г., когато с Апостол обикаляхме селата в Ениджевардарско, отбихме се в местността Сланица. Тя представлява местност, изпъстрена с богати чифлици. След като се разделихме с Апостол, отправих се за Гевгели. Но на минаване през с. Бабяни узнахме за една поразителна случка, станала с местния свещеник. Братята Христо и Митре Бабянски не намирали у себе си сили, за да накажат свещеника, и ни замолиха на минаване през селото да го унищожим.

Свещеникът бе гъркоманин и се обвиняваше в следното: преди време бил убит един от субашите[1] на сланишките села и свещеникът впоследствие разкрил на властта, че убийството било извършено от собствения му син. Той извършил предателството с цел да отстрани за по-продължително време от селото сина си, за да може да блудствува със снаха си. И действително, когато син му бил в затвора, снахата заченала от попа и цяло село било възмутено от станалото и искало попът да бъде наказан.

На сутринта минахме през с. Бабяни и се настанихме да денуваме срещу манастирчето, на около 20 минути от селото. Узнахме, че попът тук идвал всяка сутрин, за да изпълнява черковни треби. Причакахме го на пътя, заловихме го и повлякохме с нас. Той призна вината си и решихме да го убием, но не с куршум, нито пък с нож, а да му смажем главата с камък като на змия. Така и направихме.

В с. Бабяни останахме няколко дни и поради усиленото претърсване по тези места бяхме принудени да се разделим с Христо Бабянски и групата му и се отправихме за с. Тушин, Гевгелийско.

Да не пропусна да отбележа, че една от реформите през Хилмипашово време бе и тази, че в турската войска се създадоха специални отреди за преследване на четите. Едни от тях назоваха „авджи табури“,[2] а други „нишанджи табури“.[3] Поради това през 1905 г. в Струмишко, Малешевско и Гевгелийско бяха унищожени много чети. Ако ние успявахме да се отървем от аскера, това се дължеше на случайност.

---

1 Полицейски орган.
2 Ловджийски полкове.
3 Стрелкови полкове.

Скоро след пристигането ни в с. Тушин трябваше да напуснем селото, защото от планината се спусна отделение войска. За да се укрием, отправихме се за турското село Меглен. Войската, след като претърси 20—30 къщи (в с. Тушин), замина за с. Нъте и ние отново се върнахме в с. Тушин, откъдето после заминахме за селата Койнско и Серменин. След като обиколихме тези села, отново се върнахме в с. Тушин. В селата вече бяха настанени по 50—60, а някъде до 100 души от споменатите табури[1] и движението беше станало рисковано.

Пожелах да се срещна с Луката, за да обмислим мерки за прогонване на гръцките чети, които бяха си пробили път около Паяк планина и намираха прибежище по колибите и бачилата на каракачаните. На срещата Луката изпрати един от своите четници Кара Ташо,[2] внушителен, грамаден човек. Споразумяхме се за съвместна дейност на двете чети във Воденска и Гевгелийска околия. Спомням си добре, че тогава стана дума, как да бъдат третирани каракачаните, когато се намираме на бивак до тях. Аз бях на мнение при такива случаи да държим няколко души заложници, за да не могат каракачаните да прибягнат до предателство или да ни нападнат с андарти или аскер. Луката обаче не винаги се съобразяваше с нашите подозрения. И така един ден той се отбива доверчиво в една от влашките колиби, където бил нападнат от власи, подпомогнати от андартска чета, която била наблизо, и убили него заедно с помощника му Кара Ташо.[3] После мнозина от власите ние наказахме, а колибите им опожарихме.[4] Но с това не можа да се компенсира загубата на Луката и Кара Ташо.

*

Към края на 1905 г. бях повикан да взема участие в конгреса, който се състоя в Рилския манастир.[5] Там престояхме около 20

---

[1] Полкове.

[2] Кара Ташо, родом от с. Острово, Воденско. Той взел участие в атентата на жп. линия Цариград—Мустафа паша (днес Свиленград) през 1903 г. (За него вж. Ал. Киров. Сигналът на революцията. Сп. Илюстрация Илинден", юли 1929, кн. 8 (18), стр. 5, 6, 7, 8, 9.)

[3] Лука Иванов предизвестил един от кехаите, че ще дойде на гости в Баовските колиби (с. Бахово), Кожух планина, Сборско. Каракачаните посрещнали четата и я нагостили много добре. Лука обаче не подозирал, че тоя път му бил устроен капан. След полунощ андарти (гръцки четници) нападнали със залпове спящите във войводската колиба, като тежко наранили войводата Лука Иванов и убили подвойводата Кара Ташо. Няколко часа след покушението Лука Иванов починал. (Вж. Илюстрация Илинден, год. V, кн. 5 (35). Как стана убийството на Лука Иванов.)

[4] Четници на Лука Иванов и милиция под началството на десетаря Кольоман нападнали каракачанските колиби в този район за отмъщение на вероломното убийство и унищожили всичко живо, което намерили там.

[5] Подготовката на Рилския конгрес продължила цели две години. В дневния ред на конгреса фигурирали въпросите: изложение на миналата дейност и сегашното положение на организацията по окръзи и околии; бъдеща дейност на организацията; устройство и управление на организацията и др.

Извънредната важност на конгреса и необходимостта от спокойна работа наложили той да бъде проведен зад граница, извън Македония. По тази причина кон-

дни. Конгресът стана в края на 1905 и в началото на 1906 г. Беше зима и бе навалял сняг. Заседанията ставаха в една от постниците[1] край манастира. На конгреса бе направен преглед на дейността на отделните райони през въстанието Присъствуваха делегати от Битолско, Скопско и от другаде. Тук бе Яне Сандански с 5—6 делегати. В работата на конгреса не взе участие само Христо Чернопеев, който заяви, че конгресът може да се състои само на територията на революционна Македония. За председател на конгреса бе избран Даме Груев, а за секретар избраха мен. Една от важните резолюции, взети на този конгрес, бе тази, с която се подканяха ръководителите на върховистите да разформират четите си и вкупом да влязат в редовете на Вътрешната организация. Решено бе резолюцията да бъде поднесена от мен и Даме Груев.[2]

След конгреса преустанових нелегалната си революционна дейност, тъй като от Македония бяха пристигнали моите деца и трябваше да се грижа за прехраната им. По решение на Задграничното представителство за войвода в Гевгелийско бе изпратен Никола Гръков, родом от Кукуш, учител в гр. Сливен. На път за района си той бе открит и унищожен с цялата чета. Гръков бе неопитен и преди да замине, му дадох съвети. Загинаха при с. Моим, близо до Гевгели. Нелегалната си дейност преустанових през август 1906 г.

гресът провел заседанията си в една от постниците на Рилския манастир, поради което и конгресът бил назован Рилски.

[1] Заседанията си конгресът провел в постницата „Св. Лука".

[2] Конгресът взел решение да бъде отправено до ръководството на върховистите „ултимативно предупреждение". В това „предупреждение" между другото се е казвало: „Общият конгрес на Вътрешната Македоно-Одринска революционна организация намира, че единствената по-сигурна гаранция за благополучното доизкарване на наченатото освободително дело лежи в самостойността, единството и могъществото на Вътрешната организация, и за туй взима решение тя да пази тези начала като скъпоценен залог за освобождение на татковината ни . . ."

„. . . Конгресът намира за уместно и сега да ви поднесе настоящето съобщение и да ви подкани в името на истински разбраните интереси на освободителното дело доброволно да разтурите сами вашата група и да прекъснете сепаратистичната дейност както вътре в страната, така и вън от нея, за да се намалят пречките й, та да може тя да съсредоточи всичкото си внимание и всичките си сили в борбата срещу общите врагове на отечеството и каузата ни."

На 6. XI. 1905 г. Дамян Груев и Аргир Манасиев поднесли от името на конгреса на ген. Иван Цончев „ултимативното предупреждение".